

Maria Bucka*

DYLEMATY ROZWOJU SEKTORA MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW NA PRZYKŁADZIE WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO W LATACH 1996–2000

W ostatnich latach sektor małych i średnich przedsiębiorstw został powszechnie uznany za ważny element rozwoju gospodarki. Wynika to z funkcji i zadań jakie mają one do spełnienia we współczesnej gospodarce. Sektor małych i średnich przedsiębiorstw stanowi bowiem¹:

- podstawowy nośnik postępu gospodarczego i społecznego,
- wiodącą formę ekspansywności rynkowej, najbliższą zachowaniom kupieckim,
- podstawę odbudowy mikroekonomii przedsiębiorstwa oraz jej sprzężenia z indywidualnością gospodarowania,
- główny podmiot dynamicznych interakcji gospodarczych przedsiębiorstw, których mobilność związków i zachowań decyduje o sprawności rynku,
- ważny czynnik równowagi ekologicznej uzyskiwanej w skali lokalnej przez dostosowanie się do istniejących warunków naturalnych w procesach gospodarczych.

Przede wszystkim dostarczają wielkiej liczby stanowisk pracy w gospodarce i wytwarzają znaczną część PKB. Podkreślić należy, że umożliwiają zatrudnienie często mniej wykwalifikowanych lub nie posiadających doświadczenia zawodowego pracowników. Czyli tych którzy mają największy problem ze znalezieniem pracy. Małe i średnie przedsiębiorstwa spełniają także ważną rolę w procesach innowacyjnych, wprowadzając na rynek wiele nowych dóbr i usług oraz dostosowując je do zróżnicowanych gustów konsumentów.

W związku z powyższym, rozwój sektora małych i średnich przedsiębiorstw jest częścią procesu zmian strukturalnych, w których sektor ten wnosi istotny wkład w tworzenie miejsc pracy i ogólny rozwój gospodarczy.

* Dr, Katedra Polityki Ekonomicznej i Studiów Strategicznych, Uniwersytet Opolski.

¹ M. Strużycki, *Małe i średnie przedsiębiorstwa w procesach zmian rynkowych i strukturalnych*. Materiały na konferencję naukową „U progu gospodarki rynkowej – dylematy przedsiębiorstw konsumentów”, Warszawa 1999, s. 2.

Z rozwojem sektora małych i średnich przedsiębiorstw związane są obecnie duże nadzieje w związku z procesem włączania Polski do Unii Europejskiej. W krajach Unii Europejskiej o ich sile gospodarczej decydują właśnie firmy zatrudniające do 250 osób a nie wielkie koncerny. Rozwój małych i średnich przedsiębiorstw uznawany jest w tych krajach za jedną z miar wzrostu gospodarczego oraz przejaw zdrowej konkurencji w gospodarce a także ważny czynnik rozwoju regionów. Nie ulega więc wątpliwości, że małe i średnie przedsiębiorstwa są stymulatorem rozwoju gospodarczego w skali kraju, regionu czy województwa.

Badania statystyczne prowadzone przez GUS potwierdzają, iż również w Polsce udział sektora małych i średnich przedsiębiorstw jest znaczny i stale się zwiększa. W Polsce prawie 40% tych przedsiębiorstw ulokowanych jest w 5 najbardziej zurbanizowanych województwach. Jeśli spojrzymy na regionalną strukturę gospodarki, to w tych regionach pomimo ich dużej koncentracji nie odgrywają one kluczowej roli. Natomiast w województwach o słabym zaludnieniu i uprzemysłowieniu, niskim poziomie regionalnego rozwoju, są dominującym typem podmiotów gospodarczych, skutecznie ograniczającym bezrobocie².

Funkcje jakie pełni sektor małych i średnich przedsiębiorstw sprawiają, że stanowi on niezwykle ważny element w strukturze podmiotów gospodarczych także województwa opolskiego. Generowanie nowych miejsc pracy, udział w przekształceniach własnościowych, społecznych i gospodarczych, unowocześnianie gospodarki – to główne cele istnienia małych i średnich przedsiębiorstw. Gwałtowny przyrost małych i średnich przedsiębiorstw rozpoczął się od 1989 r. Wtedy to weszły w życie dwie zasadnicze ustawy: ustawa o działalności gospodarczej³ oraz ustawa o spółkach z udziałem zagranicznym⁴, stwarzająca korzystne warunki dla inwestycji zagranicznych w Polsce.

Przepisy te przyczyniły się do gwałtownego rozwoju podmiotów gospodarczych, a zwłaszcza sektora prywatnego, obniżając prawne bariery wejścia na rynek. Zlikwidowano różnego rodzaju administracyjne ograniczenia oraz zliberalizowano zasady licencjonowania działalności gospodarczej, zastrzeżone dotychczas wyłącznie dla sektora publicznego. Natężenie przedsiębiorczości doprowadziło do wzrostu konkurencji wewnątrz sektorów gospodarki narodowej. Konsekwencją tego był rozwój sektora małych i średnich przedsiębiorstw, wyrażający się zwiększeniem liczby podmiotów będących własnością osób fizycznych. W latach 1996–2000 obserwuje się

² A. Chmielewski, *Dużo małych, mało średnich*, „Życie Gospodarcze” 1997, nr 27, s. 18.

³ Ustawa z dnia 23.12.1988 r. o działalności gospodarczej, Dz. U. nr 41, poz. 324 z późniejszymi zmianami.

⁴ Ustawa z dnia 14.06.1991 r. o spółkach z udziałem zagranicznym, Dz. U. nr 60, poz. 253 z późniejszymi zmianami.

wzrost liczby podmiotów gospodarczych sektora prywatnego, w tym małych i średnich podmiotów gospodarczych.

Rozwój sektora publicznego i prywatnego w latach 1996–2000 w województwie opolskim przedstawiają dane statystyczne zawarte w tab. 1.

Tabela 1

Podmioty zarejestrowane w rejestrze REGON według form własności w latach 1996–2000 w województwie opolskim. Stan w dniu 31 XII

Lata	Ogółem	Sektor publiczny		Sektor prywatny	
		w liczbach bezwzględnych	rok poprzedni = 100	w liczbach bezwzględnych	rok poprzedni = 100
1996	47 938	2 022	96,5	45 916	120,1
1997	53 941	1 988	98,3	51 953	113,1
1998	61 273	2 581	129,8	58 692	113,0
1999	72 481	3 183	123,3	69 298	118,1
2000	76 898	3 946	124,0	72 952	105,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych statystycznych WUS w Opolu.

Jak wynika z danych w tab. 1, w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych następował systematyczny przyrost liczby podmiotów gospodarczych. Przyrost ten w roku 2000 w stosunku do roku poprzedniego wyniósł 6,1%, a 60,4% w stosunku do roku 1996. Należy przy tym podkreślić, że sektor publiczny charakteryzował się w badanym okresie szybszym tempem przyrostu podmiotów gospodarczych niż sektor prywatny. Jednakże jego udział w strukturze zarejestrowanych jednostek podmiotów gospodarczych ogółem był niższy niż sektora prywatnego. Sektor publiczny w roku 2000 stanowił 5,1%, gdy sektor prywatny stanowił aż 94,9% ogólnej liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarczych.

Wzrost liczby sektora prywatnego związany był między innymi z powstawaniem nowych jednostek, rozwojem już istniejących oraz prywatyzacją przedsiębiorstw państwowych.

Ze względu na formę prawną, zdecydowaną większość w strukturze sektora prywatnego stanowią zakłady osób fizycznych – 78,9%. Spółki cywilne stanowiły 9,4% a spółki prawa handlowego – 4,1%. Jak wynika z danych zawartych w powyższej tabeli dominującą formą, w której sektor prywatny województwa opolskiego prowadzi działalność gospodarczą są zakłady osób fizycznych, będące odpowiednikiem europejskiej firmy jednoosobowej. Również w skali kraju jest to dominująca forma, co jest pozytywnie oceniane, gdyż firmy jednoosobowe dominują prawie we wszystkich państwach Unii Europejskiej, w tym przede wszystkim w Portugalii, Hiszpanii, Grecji

Tabela 2

Zmiany w liczbie podmiotów gospodarczych sektora prywatnego w latach 1996–2000 w województwie opolskim. Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	1996	1997	1998	1999	2000
	w odsetkach				
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Sektor publiczny	4,1	3,7	4,2	4,4	5,1
Sektor prywatny w tym:	95,9	96,3	95,8	95,6	94,9
Spółki prawa handlowego	4,2	4,1	3,9	3,9	4,1
Spółki cywilne	10,1	9,9	9,6	9,6	9,4
Spółdzielnie	1,2	1,1	0,9	0,8	0,8
Stowarzyszenia i organizacje społeczne	0,8	0,9	0,9	1,2	1,6
Fundacje	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Zakłady osób fizycznych	79,5	80,2	80,4	80,0	78,9

Źródło: *Zmiany strukturalne grup podmiotów w gospodarce narodowej w województwie opolskim w 2000 roku*, Urząd Statystyczny w Opolu, Opole 2001, s. 24.

i w Niemczech oraz nieco rzadziej w Austrii, Francji, Danii, Belgii i we Włoszech (ta forma charakterystyczna jest zwłaszcza dla działalności handlowej i usługowej). Należy dążyć do wspierania tych firm w ich dążeniach rozwojowych aby w ich strukturze było jak najwięcej firm tworzących miejsca pracy dla pracowników najemnych, a nie tylko tak zwanych firm samozatrudnieniowych.

Przekształcenia własnościowe w gospodarce stanowią zasadniczy element transformacji systemowej. Transfer własności i zatrudnienia z sektora publicznego do prywatnego jest jednym z procesów wpływających na zmiany struktury własnościowej gospodarki. W sektorze prywatnym w 2000 r. własność prywatną krajową stanowiło 70,9 tys., tj. 97,2% zarejestrowanych w nim jednostek. Wśród sekcji dominowały handel i naprawy, obsługa nieruchomości i firm, nauka oraz przetwórstwo przemysłowe. Natomiast własność zagraniczną stanowiło 0,7% jednostek sektora prywatnego, w tym największą w handlu i naprawach, przetwórstwie przemysłowym a następnie w obsłudze nieruchomości i nauce⁵. We wszystkich sekcjach w 2000 r. wystąpił wzrost liczby zarejestrowanych jednostek wobec roku poprzedniego.

⁵ *Zmiany strukturalne grup podmiotów w gospodarce narodowej województwie opolskim w 2000 roku*, Opole 2001, s. 12.

Największą grupę stanowią w dalszym ciągu podmioty prowadzące działalność w handlu i naprawach – 31,9% ogólnej liczby w 2000 r. Kolejne miejsce w analizowanym okresie zajmowały jednostki w sekcjach: obsługa nieruchomości i firm; nauka – 16,5%. Działalność budowlaną prowadziło 11,6% podmiotów gospodarczych. W transporcie, gospodarce magazynowej i łączności – 6,6%.

Ważnym elementem przekształceń własnościowych w polskich warunkach jest rozwijający się sektor prywatny w tym sektor małego biznesu. Dynamiczny rozwój ilościowy tego typu podmiotów zapoczątkowany został z chwilą zniesienia formalno-prawnych i politycznych barier rozwoju prywatnej przedsiębiorczości. Efekty rynkowe działalności podmiotów gospodarczych sektora prywatnego są znaczące, biorąc pod uwagę fakt że proces ich powstawania jest stosunkowo krótki. Podmioty sektora prywatnego mają możliwość wypełniania luki w strukturze produkcyjnej i zaopatrzeniu rynku a tym samym zdobywania nowych obszarów działalności, powiększając systematycznie udział w tworzonej produkcji narodowej i zatrudnieniu. W literaturze przedmiotu wskazuje się na korzyści jakie niesie proces tworzenia sektora prywatnego a w tym małych i średnich podmiotów gospodarczych. Obok korzyści społecznych takich jak kreowanie przedsiębiorczych postaw, wskazywanie szans i możliwości samozatrudnienia, a także osiągnięcia sukcesu i zmiany statusu społecznego, wskazuje się na korzyści gospodarcze. Zaliczyć do nich możemy⁶:

- aktywny udział w procesie zmian w strukturze przemysłowej kraju (chodzi tu o inicjowanie powstawania i rozwoju nowych dziedzin produkcji i nowych rodzajów usług),

- odgrywanie ważnej roli w formowaniu się prywatnej własności środków produkcji (przejęcie i produkcyjne zagospodarowanie części maszyn i wyposażenia prywatyzowanych wielkich państwowych przedsiębiorstw i wydzielenie z nich mniejszych jednostek co sprzyja dekoncentracji i demopolizacji kraju),

- wchłonięcie i zagospodarowanie znacznych zasobów siły roboczej, uwolnionej w trakcie racjonalizacji funkcjonowania sektora publicznego,

- zbudowanie koniecznej dla efektywnego funkcjonowania całego systemu gospodarczego ekonomicznej infrastruktury, zwłaszcza rozwój kooperacji i systemu subkontraktów,

- wymuszenie zmian w prawnych uregulowaniach sprzyjających rozwojowi przedsiębiorczości i efektywności funkcjonowania małych podmiotów gospodarczych.

Małe i średnie przedsiębiorstwa tworzą sektor gospodarki charakteryzujący się wysoką efektywnością działań. Pracują one przy stosunkowo niskich

⁶ B. Piasecki, *Ekonomika i zarządzanie małą firmą*, Łódź 1999, s. 65.

kosztach, są bardziej wyczułone na zmiany techniczno-organizacyjne i rynkowe. Charakteryzują się tym że tworzą lokalne miejsca pracy, mają niskie koszty stanowiska roboczego, opierają się na miejscowych surowcach, zaspokajają potrzeby lokalnego rynku oraz przynoszą małe straty ekologiczne.

W związku z powyższym to właśnie małe i średnie podmioty gospodarcze powinny stać się siłą napędową, sprzyjającą odbudowie równowagi rynkowej. Rozwój niewielkich, silnych przedsiębiorstw zdolnych do uruchomienia produkcji wysokiej jakości komponentów i podzespołów dla wytwórców finalnych stanowić powinien podstawową strategię rozwoju dużych podmiotów gospodarczych w przyszłości. Taką strategię przyjęły m. in. wielkie japońskie koncerny elektroniczne i samochodowe, a w Europie na przykład włoski Olivetti czy Fiat.

Inny model funkcjonowania małych i średnich podmiotów gospodarczych, proponowany w literaturze przedmiotu, to penetracja nowych obszarów naukochlonych oraz wykorzystanie lokalnych zasobów i istniejącej struktury. Zastosowanie określonego modelu jest uzależnione od specyficznych cech regionu czy też województwa, na obszarze którego funkcjonują małe i średnie podmioty gospodarcze.

Tabela 3

Struktura przedsiębiorstw w gospodarce województwa opolskiego w latach 1997–2000 z uwzględnieniem sektora małych i średnich przedsiębiorstw i form własności

Sektory własności	Rok	Ogółem w gospodarce województwa opolskiego	Sektor małych i średnich przedsiębiorstw	Udział małych i średnich przedsiębiorstw w ogólnej liczbie przedsiębiorstw
Ogółem:	1997	53,941	52,353	97,06
	1998	61,273	59,641	97,37
	1999	72,481	71,654	98,86
	2000	76,898	74,866	97,36
Sektor publiczny:	1997	1,988	1,778	89,44
	1998	2,581	1,778	68,89
	1999	3,183	2,180	68,50
	2000	3,946	2,682	67,99
Sektor prywatny:	1997	51,953	51,183	98,52
	1998	58,692	57,863	98,59
	1999	69,298	68,335	98,61
	2000	72,952	72,150	98,90

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych WUS w Opolu.

Tabela 4

Liczba i dynamika zmian w liczbie małych i średnich przedsiębiorstw w latach 1996–2000 w województwie opolskim (podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON według liczby pracujących)

Wyszczególnienie	Rok					Dynamika 2000			
	1996	1997	1998	1999	2000	96 = 100	1997	1998	1999
Ogółem	50,996	53,941	61,273	72,481	76,898	150,8	142,6	125,5	106,1
– do 9 pracujących	47,595	50,475	57,632	68,726	73,166	153,7	144,9	126,9	106,5
– od 10 do 50 pracujących	2,596	2,689	2,834	2,928	2,888	111,2	107,4	101,9	98,6
– powyżej 50 pracujących	805	777	807	827	844	104,8	108,6	104,6	102,1

Źródło: Jak do tab. 3.

Wnioski takie i sformułowania zostały między innymi zawarte w *Regionalnym programie restrukturyzacji przemysłu Śląska Opolskiego*⁷, w którym wskazuje się na możliwości i celowość równoczesnego stosowania wymienionych modeli. Znalazło to wyraz m. in. w przyjęciu⁸:

1) strategii wynajdywania luk powstających w produkcji przemysłu wysokiej techniki;

2) preferencji dla rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw w dziedzinach przemysłu, wykorzystujących regionalne zasoby, zwłaszcza przy produkcji dóbr konsumpcyjnych i części dóbr inwestycyjnych;

3) celowości powstawania małych i średnich przedsiębiorstw w oparciu o duże przedsiębiorstwa i współdziałania z nimi, zwłaszcza w przemyśle chemicznym, mineralnym, energetycznym, maszynowym – zlokalizowanym na obszarze woj. Opolskiego.

W województwie opolskim udział małych i średnich przedsiębiorstw stanowi około 97% w podmiotach gospodarczych ogółem, przy czym udział ten jest większy w sektorze prywatnym (około 98%) niż w sektorze publicznym (około 68%).

Sektor małych i średnich przedsiębiorstw województwa opolskiego charakteryzuje znaczne zróżnicowanie w dynamice zachodzących zmian w zależności od ich wielkości.

Tempo wzrostu liczby przedsiębiorstw w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw było zbliżone do tempa wzrostu wszystkich podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w systemie Regon. Wynika to z dominującej roli i wysokiego udziału sektora małych i średnich przedsiębiorstw w strukturze przedsiębiorstw ogółem (tabela nr 3). Najbardziej dynamicznie wzrastała liczba przedsiębiorstw małych: w roku 2000 w stosunku do roku poprzedniego o 6,5%, natomiast w odniesieniu do roku 1996 o 53,7%. Nieco niższe tempo dotyczyło jednostek o liczbie pracujących 10–59: w stosunku do roku 1996 nastąpił wzrost o 11,2%, a w stosunku do roku 1999 obserwujemy spadek o 1,4%. Najwolniejsze przyrosty odnotowano w klasie powyżej 50 pracowników: analogicznie 4,2% oraz 2,1% w stosunku do 1996 r.

Wśród zarejestrowanych w 2000 r. podmiotów najwyższy udział tj. 93,0% stanowiły jednostki, których liczba pracujących wynosiła do 5 osób. Najwięcej małych podmiotów notowano w sekcji handel i naprawy – 23,5 tys., tj. 32,9% łącznej ich liczby, w obsłudze nieruchomości i firm, w nauce

⁷ *Problemy i kierunki restrukturyzacji przemysłu Śląska Opolskiego*, red. Z. Mikołajewicz, Opole 1992, s. 9.

⁸ Z. Mikołajewicz, *Małe i średnie przedsiębiorstwa w regionalnym programie restrukturyzacji przemysłu*, [w:] *Rozwój przemysłu drobnego w warunkach gospodarki rynkowej. Materiały pokonferencyjne*, Poznań–Biedrusko 1993, s. 16.

Tabela 5

Podmioty gospodarcze zarejestrowane w rejestrze REGON w województwie opolskim w powiatach w latach 1996–2000

Powiaty		Liczba podmiotów gospodarczych				Przeciętne zatrudnienie	
		razem	małe	średnie	duże	małe	średnie
Ogółem:	1996	39 394	36 647	2 151	596	61 476	44 948
	1998	49 720	46 785	2 334	601	73 646	49 070
	2000	59 501	56 496	2 381	624	85 643	50 540
Brzeski	1996	4 665	4 342	255	68	7 094	5 338
	1998	6 000	5 658	276	66	8 514	5 970
	2000	7 458	7 118	272	68	9 908	5 864
Głubczycki	1996	2 169	2 008	117	44	3 032	2 514
	1998	2 573	2 414	115	42	3 471	2 427
	2000	3 227	2 062	123	42	4 097	2 684
Kluczborski	1996	2 618	2 385	183	50	4 253	3 612
	1998	3 799	3 553	194	52	5 491	3 923
	2000	4 611	4 354	205	52	6 475	4 173
Kędzierzyńsko-kozielski	1996	5 360	5 059	236	65	8 417	4 721
	1998	6 430	6 080	270	80	9 779	5 397
	2000	7 229	6 868	281	80	10 948	5 831
Krapkowicki	1996	2 250	2 074	142	34	3 518	3 028
	1998	2 980	2 785	156	39	4 346	3 280
	2000	3 507	3 398	157	42	5 147	3 467
Namysłowski	1996	1 727	1 586	111	30	2 634	2 387
	1998	2 410	2 260	122	28	3 418	2 657
	2000	3 090	2 946	113	31	4 190	2 424
Nyski	1996	6 923	6 470	348	105	11 433	7 401
	1998	8 690	8 278	386	103	13 748	8 238
	2000	10 634	10 135	392	107	15 990	8 425
Oleski	1996	3 139	2 908	189	42	4 817	4 027
	1998	3 606	3 371	192	43	5 398	4 050
	2000	4 114	3 876	196	42	6 246	4 270
Opolski	1996	5 199	4 857	277	65	8 055	5 841
	1998	6 613	6 552	302	59	9 564	6 330
	2000	7 875	7 494	320	67	11 213	6 593
Prudnicki	1996	2 803	2 631	129	43	4 147	2 821
	1998	3 234	3 050	143	41	4 712	3 036
	2000	3 633	3 444	144	45	5 281	3 191

Tabela 5 (cd.)

Powiaty		Liczba podmiotów gospodarczych				Przeciętne zatrudnienie	
		razem	małe	średnie	duże	małe	średnie
Strzelecki	1996	2 541	2 327	164	50	4 076	3 258
	1998	3 385	3 161	178	46	5 195	3 756
	2000	4 033	3 801	178	54	6 148	3 618
Miasto Opole	1996	11 602	10 948	445	209	17 766	8 978
	1998	15 060	13 354	500	205	21 172	10 539
	2000	17 397	16 670	507	220	24 336	10 965

Źródło: Jak do tab. 3.

– 12,4 tys., tj. 17,3%, w budownictwie – 8,4 tys., tj. 11,8% oraz w przemyśle – 6,6 tys., tj. 9,3%⁹. Natomiast z uwagi na miejsce prowadzonej działalności przez małe podmioty (do 9 pracujących), to – jak wynika z danych tabeli nr 5 w Opolu funkcjonowało ich najwięcej, tj. 16,7 tys., jednostek, a wśród powiatów 10,1 tys., w powiecie nyskim; 7,5 tys., w opolskim; 7,5 tys., w brzeskim. W grupie podmiotów o liczbie pracujących od 6 do 20 osób po mieście Opolu, w którym zarejestrowanych było 0,5 tys., omawianych jednostek, drugą pozycję zajmował powiat nyski, a następnie opolski i kędzierzyńsko-kozielski. Podmioty te dominowały w handlu i naprawach – 0,8 tys., tj. 24,7% łącznej liczby średnich firm a także w przemyśle – 0,6 tys., tj. 9,1% oraz w ochronie zdrowia i opiece społecznej – 0,4 tys., tj. 12,3%. Najmniejszy odsetek ogólnej liczby podmiotów gospodarczych stanowiły jednostki o liczbie pracujących powyżej 20 osób. W odróżnieniu od podmiotów małych i średnich prowadziły one głównie działalność przemysłową – 22,2% łącznej ich liczby, a następnie w sekcji edukacja, gdzie stanowiły 20,7% oraz w handlu i naprawach – 10,5%¹⁰.

Pod względem rozmieszczenia terytorialnego omawianej grupy jednostek, czołowe miejsce zajmowały: Opole oraz powiaty – nyski, opolski i kędzierzyńsko-kozielski.

Na podstawie danych statystycznych zestawionych w tab. 6 można stwierdzić, że pomiędzy analizowanymi powiatami woj. Opolskiego nie ma zasadniczych różnic w natężeniu procesów rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw. Wyraźna skala zróżnicowania daje się jedynie zaobserwować, porównując wskaźniki natężenia rozwoju małych przedsiębiorstw dla Opola – w miastach na prawach powiatu – gdzie kształtują się one na poziomie 134,6 przedsiębiorstw na 1000 mieszkańców ze wskaźnikami dla powiatu strzeleckiego (46,8) oraz powiatu krapkowickiego (49,1). Skala tych róż-

⁹ *Zmiany strukturalne grup podmiotów...*, s. 14.

¹⁰ *Ibidem*, s. 15.

Tabela 6

Podmioty gospodarki narodowej na 1000 ludności
w województwie opolskim według powiatów

Wyszczególnienie		Ogółem	Małe podmioty na 1000 ludności	Średnie podmioty na 1000 ludności	Duże podmioty na 1000 ludności
1		2	3	4	5
Województwo	1998	59,4	56,1	2,6	0,7
	1999	61,1	58,3	2,5	0,8
	2000	70,9	58,3	2,7	0,8
Powiaty:					
Brzeski	1998	63,9	60,3	2,9	0,7
	1999	72,2	71,2	3,0	0,7
	2000	83,0	79,4	2,9	0,7
Głubczycki	1998	47,9	45,0	2,1	0,8
	1999	63,5	60,4	2,3	0,8
	2000	69,5	66,1	2,5	0,9
Kędzierzyńsko-kozielski	1998	58,1	55,0	2,4	0,7
	1999	67,6	64,3	2,6	0,7
	2000	69,4	66,1	2,6	0,7
Kluczborski	1998	52,2	48,8	2,7	0,7
	1999	63,3	59,8	2,8	0,7
	2000	67,0	63,5	2,8	0,7
Krapkowicki	1998	40,3	40,5	2,1	0,5
	1999	49,1	46,3	2,2	0,6
	2000	51,8	49,1	2,1	0,6
Namysłowski	1998	55,5	52,2	2,7	0,6
	1999	65,7	62,4	2,7	0,6
	2000	72,7	69,5	2,5	0,7
Nyski	1998	61,2	57,9	2,6	0,7
	1999	70,2	66,8	2,7	0,7
	2000	74,2	70,9	2,6	0,7
Oleski	1998	53,6	50,3	2,7	0,6
	1999	56,3	53,1	2,6	0,6
	2000	61,0	57,7	2,7	0,6
Opolski	1998	55,3	52,7	2,2	0,4
	1999	55,1	52,6	2,3	0,4
	2000	59,2	56,5	2,3	0,4

Tabela 6 (cd.)

1		2	3	4	5
Prudnicki	1998	53,9	51,0	2,3	0,6
	1999	58,7	55,7	2,3	0,7
	2000	60,9	57,9	2,3	0,7
Strzelecki	1998	41,6	39,0	2,1	0,5
	1999	46,9	44,2	2,1	0,6
	2000	49,5	46,8	2,1	0,6
Miasta na prawach powiatu Opole	1998	121,1	115,7	3,8	1,6
	1999	135,9	130,2	4,0	1,7
	2000	140,3	134,6	4,0	1,7

Źródło: Jak do tab. 3.

nicowań jest bardzo wyraźna, prawie 3-krotna. Należy jednak wziąć pod uwagę fakt, że miasto Opole jest centrum gospodarczym i administracyjnym regionu, a więc, tak jak wszystkie centra, cechuje się ponadprzeciętną aktywnością społeczno-gospodarczą. Stąd też wskaźniki natężenia rozwoju podmiotów gospodarczych, w tym małych podmiotów, dla miasta Opola zdecydowanie odbiegają od wskaźników charakteryzujących pozostałe ośrodki powiatowe woj. Opolskiego. W skali województwa poziom nasycenia wyższy od przeciętnej dla województwa posiadają tylko trzy powiaty: brzeski (70,4); nyski (70,9) i namysłowski (69,5).

Zróźnicowanie przedsiębiorczości oraz aktywności gospodarczej ludności daje się zaobserwować w powiatach miejskich i wiejskich. Należy tu podkreślić brak pozytywnej korelacji między stopniem urbanizacji powiatów a intensywnością rozwoju małych podmiotów gospodarczych. Wydaje się, że wyższy poziom infrastruktury ośrodków miejskich, wyższy poziom wykształcenia ogólnego, specjalistyczne kwalifikacje zawodowe oraz większy poziom wolnych zasobów kapitałowych powinny warunkować możliwości rozwoju gospodarki, w tym rozwój małych podmiotów gospodarczych. Tymczasem w powiatach o wysokim odsetku ludności miejskiej – takich jak: strzelecki, prudnicki, kluczborski – obserwuje się słaby rozwój małych przedsiębiorstw. Poniżej przeciętnej dla województwa stopnia natężenia rozwoju małych przedsiębiorstw jest drugi co do wielkości miejski ośrodek Opolszczyzny – Kędzierzyn-Koźle.

Relatywnie wysokie zaawansowanie rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw obserwujemy w powiatach wiejskich, takich jak namysłowski czy głubczycki.

W ocenie rozwoju sektora małych i średnich przedsiębiorstw, w układzie powiatowym należałoby uwzględnić takie czynniki, jak nakłady inwestycyjne

oraz stopę bezrobocia. Jednakże ze względu na brak danych statystycznych za ostatni rok badanego okresu oceny takiej nie dokonano.

Ogólnie, pomimo wzrostu udziału małych i średnich podmiotów gospodarczych w strukturze podmiotów gospodarczych ogółem, obserwuje się spadek tempa ich przyrostu w badanym okresie. Przyrost ich z roku na rok spada, co może być związane z trudnościami funkcjonowania w coraz bardziej skomplikowanym otoczeniu rynkowym, a także polityki państwa wobec sektora małych i średnich przedsiębiorstw. Decyzje o założeniu firmy zależne są na pewno od przedsiębiorczości osób funkcjonujących w sferze małego biznesu. Ponadto można przyjąć założenie, że silniejsze tendencje do tworzenia nowych firm występują w tych branżach, regionach i dziedzinach gospodarki, w których obserwuje się znaczną aktywność już istniejących podmiotów gospodarczych. W województwie opolskim spada tempo przyrostu podmiotów gospodarczych ogółem, a tym samym sektora małych i średnich przedsiębiorstw. Duży wpływ na taką sytuację wywiera możliwość utrzymywania się na rynku. Możliwość funkcjonowania małych lub średniej wielkości podmiotów na poziomie umożliwiającym im przetrwanie, a nawet rozwój zależy od warunków związanych z otoczeniem firmy i procesem zarządzania przedsiębiorstwem. Małe podmioty gospodarcze przechodzą w trakcie swego funkcjonowania różne etapy i wykazują się zróżnicowanymi okresami funkcjonowania na rynku. W większości przypadków jest to dość krótki okres i można, wydaje się, zgodzić się z ogólnie znaną tezą, że im mniejsza firma, tym posiada ona mniejsze szanse długotrwałego funkcjonowania na rynku ze względu na słabość potencjału majątkowego i kadrowego. Dane statystyczne zawarte w różnych opracowaniach i biuletynach statystycznych stwierdzają, że tylko 50% firm ma możliwość funkcjonowania dłużej niż jeden rok, a 75% małych przedsiębiorstw nie osiąga trzech lat istnienia. Obecnie co trzecia firma upada w czasie krótszym niż trzy lata. Ma na to wpływ nie tylko polityka lokalna ale przede wszystkim polityka gospodarcza państwa.

Ogólnie można stwierdzić, iż dzieje się tak dlatego, że dotychczasowa polityka wobec małych i średnich przedsiębiorstw cechowała się brakiem spójności, rozproszaniem działań, dublowaniem programów i nieefektywnym wykorzystaniem środków. Spośród najistotniejszych barier rozwoju tych podmiotów gospodarczych, związanych z realizowaną polityką gospodarczą państwa, należy wymienić:

- niedostosowanie systemu podatkowego do zasad i warunków działania małych przedsiębiorstw,

- trudne warunki kredytowe (rozwój małego przedsiębiorstwa może być zahamowany już na samym starcie, w przypadku gdy nie otrzyma ono kredytu w ogóle, przy czym negatywna decyzja nie zależy najczęściej od przejrzystości samego planu rozwoju przedstawionego przez małą firmę,

a od stopnia ryzyka związanego z realizacją tego planu w subiektywnym odczuciu urzędników bankowych),

– niespójne przepisy regulujące zasady prowadzenia działalności gospodarczej,

– wysokie koszty pracownicze,

– kłopoty ze ściąganiem należności.

Właśnie to ukształtowało taką, a nie inną strukturę małych i średnich przedsiębiorstw nie tylko w skali kraju ale także poszczególnych regionów czy województw w tym województwa opolskiego (tabela 3 i tabela 4). W związku z tym jak na razie nie możemy mówić o jakimś modelu kształtowania się małych przedsiębiorstw w Polsce. W Japonii na przykład powstało tysiące takich firm wokół gigantów motoryzacyjnych czy elektronicznych. Specjalizują się one w dostawach o określonym asortymencie podzespołów lub półfabrykatów. Taki czy inny model w naszych polskich warunkach jest potrzebny, aby małe i średnie podmioty gospodarcze należycie mogły spełniać swoją rolę w rozwoju kraju. Proces ten jest jednak słabo zaawansowany i jeszcze nie zorganizowany. Jak na razie nie widać silnej reprezentacji interesów małych i średnich przedsiębiorstw, chociaż problem te dyskutowany jest od początku lat dziewięćdziesiątych. Zarówno przedsiębiorstwa jak i różnego rodzaju organizacje biznesowe są w dalszym ciągu niezorganizowane i rozproszone.

Rozmieszczenie małych i średnich przedsiębiorstw na przestrzeni województwa opolskiego nie jest równomierne co potwierdzają dane zawarte w tabeli 5.

Podsumowując można stwierdzić, że aby małe i średnie przedsiębiorstwa mogły spełniać postawione przed nimi zadania, muszą utrzymywać się na rynku. Jednakże coraz silniejsza konkurencja ze strony przedsiębiorstw dużych, globalizacja gospodarki i otwieranie rynku dla firm europejskich powodują, że małe i średnie przedsiębiorstwa wymagają szczególnego traktowania przez władze publiczne. W województwie opolskim, dzięki możliwościom pokonywania barier rozwojowych z roku na rok powstaje coraz więcej małych i średnich przedsiębiorstw. Są one twórcami nowych miejsc pracy, a tym samym mogą się stać likwidatorami postępującego bezrobocia. Stwarzać mogą możliwości wykazania się własnymi umiejętnościami absolwentom i uczniom szkół i wyższych uczelni oraz zdobycia stażu i doświadczenia. Ponadto swoją działalność opierać mogą na wykorzystaniu lokalnych zasobów, a przez to przyczynić się do aktywizacji gospodarczej regionu w którym działają.

Małe i średnie przedsiębiorstwa nie zrealizują powyższych zadań same. Same również nie zapewnią szybkiej przebudowy struktury regionu czy też województwa w kierunku podniesienia poziomu ich efektywności. Potrzebna jest tu pomoc ze strony samorządów terytorialnych i gospodarczych. Pomoc ta to nie tylko zwiększanie udziału drobnych przedsiębiorstw w strukturze

podmiotów gospodarczych województwa opolskiego ale także wywołanie u nich zachowań proinnowacyjnych i efektywnościowych a tym samym tworzenia miejsc pracy dla pracowników najemnych. Najważniejsze więc co może zrobić to stworzenie korzystnych warunków rozwoju małych i średnich firm zlokalizowanych na jego terenie. Celem polityki władz samorządowych powinno być stworzenie jak najlepszych warunków do pełnego wykorzystania i tworzenia potencjału rozwojowego sektora małych i średnich przedsiębiorstw. Władza samorządowa powinna traktować małe i średnie przedsiębiorstwa, jako ośrodki kreowania miejsc pracy, czyli potencjalnych źródeł zatrudnienia bezrobotnych i wchłaniania absolwentów szkół. W związku z powyższym politykę władz samorządowych powinny wyznaczać takie cele jak:

– tworzenie warunków do rozwoju przedsiębiorczości. Cel ten może być realizowany poprzez tworzenie ośrodków doradztwa i inkubatorów przedsiębiorczości. Istotne byłoby także utworzenie centrum informacyjno-edukacyjnego. Przedsiębiorstwa nie zawsze wiedzą gdzie i do kogo można zgłosić się nie tylko po poradę, doradztwo ale także i pomoc finansową. Rola samorządów lokalnych w realizacji tego celu może się także sprowadzać do stymulowania rozwoju lokalnego rynku finansowego poprzez przyciąganie placówek różnych instytucji finansowych – banków, firm leasingowych oraz pozarządowych funduszy pomocowych. Dobrze byłyby widziane takie czynności jak: przygotowanie terenów pod inwestycje (często niestety wymagające kosztownej infrastruktury), prognozowanie przyszłości lokalnego rynku pracy, podawanie informacji o rynku pracy wśród dzieci i młodzieży szkolnej, opracowanie listy zawodów poszukiwanych przez pracodawców, wzbudzanie przedsiębiorczości w społeczności lokalnej.

– poprawa konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw. Realizacja tego celu powinna się głównie sprowadzać do: wdrażania nowoczesnych technik zarządzania, wspomagania nabywania patentów i wynalazków, tworzenia warunków do poprawy jakości produkowanych wyrobów i świadczonych usług a także propagowania rozwiązań systemu ISO. Poprawę konkurencyjności może ułatwić także stworzenie banku informacji o możliwościach finansowania małych i średnich przedsiębiorstw a także ułatwienie dostępu do zewnętrznych źródeł finansowania małych i średnich przedsiębiorstw z wykorzystaniem funduszy poręczeń kredytowych. Istotne jest także dążenie do zbudowania elastycznego systemu w zakresie regulowania zobowiązań z tytułu podatków lokalnych i opłat oraz wspomaganie udziału przedsiębiorców w wystawach, targach i innych działaniach promocyjnych.

– tworzenie warunków do podjęcia działalności eksportowej. Tutaj szczególnego znaczenia nabiera określenie aktualnych możliwości eksportowych lokalnych firm, przygotowanie szczegółowego informatora, upowszechnianie wiedzy o regulacjach obowiązujących na wspólnym rynku europejskim

poprzez lokalne szkolenia, a także udzielanie pomocy w nawiązywaniu kontaktów zagranicznych.

Można więc stwierdzić, iż samorządy lokalne powinny inicjować współpracę w realizacji wyżej wymienionych celów mających tworzyć klimat dla rozwoju lokalnej przedsiębiorczości oraz stosować instrumenty ją pobudzające. Wszystko to po to, aby małe i średnie podmioty gospodarcze były zainteresowane w penetracji nowych obszarów wytwórczości, wyzwalaniem innowacyjności i nowych pomysłów swego funkcjonowania. Aby było to możliwe należy prowadzić badania w zakresie funkcjonowania tego sektora gospodarki, budować jasne programy ich rozwoju, a przede wszystkim należy stworzyć bogatą bazę danych statystycznych, które jak dotychczas budzą wiele zastrzeżeń, a powinny stanowić punkt wyjścia w rozważaniach nad budową modelu funkcjonowania sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce. Samorządy lokalne świadczyć mogą także tak zwaną pomoc publiczną. Zgodnie z ustawą o warunkach dopuszczalności i nadzorowaniu pomocy publicznej¹¹ poprzez pomoc publiczną rozumiemy podejmowanie przez państwo takich działań lub przedsięwzięć finansowych ze środków budżetowych, które wspierają działalność określonych regionów, sektorów gospodarki, przedsiębiorstw lub wytwarzanie określonych produktów. Pomoc ta świadczona powinna być przede wszystkim dla małych i średnich przedsiębiorstw, gdyż w praktyce pomoc publiczna oznacza tworzenie preferencyjnych warunków działania dla określonych przedsiębiorstw, a tym samym przysporzenie korzyści finansowych określonemu przedsiębiorcy w zakresie prowadzonej przez niego działalności gospodarczej. Aby jednak nie naruszała ona i nie pozostawała w sprzeczności z równością konkurujących podmiotów gospodarczych, aby nie zniekształcała konkurencji należy przestrzegać warunki dopuszczalności pomocy publicznej, regulowane przez ustawę o dopuszczalności i monitorowaniu pomocy publicznej przedsiębiorców¹². Ustawa określa zasady, których przestrzegać będą musiały wszystkie agendy państwowe przy udzielaniu pomocy publicznej, dostarcza kryteriów udzielania tej pomocy, wskazuje system monitorowania udzielanej pomocy. Przedsiębiorcy będą mogli więc stwarzać sprzyjające warunki podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej, tym bardziej, że ustawa ustanawia szczególne reguły działania pomocy publicznej dla małych i średnich przedsiębiorstw. Należy jednak pamiętać, że pomoc ta ma służyć rozwojowi regionu, przedsiębiorstwa i ma być udzielana pod warunkiem, że będzie stanowić uzupełnienie działań podejmowanych przez przedsiębiorstwo. Nie będzie mogła w żadnym przypadku zastąpić środków własnych a jedynie je wspomóc.

¹¹ Ustawa z dnia 27.07.2002 r. o warunkach dopuszczalności i nadzorowaniu pomocy publicznej dla przedsiębiorców.

¹² J. Podgórska, *Dotacje w Unii Europejskiej – Pomoc publiczna dla sektora MSP*, „Rozwój Regionalny” 2000, III kwartał 2000, III/6, s. 16.

Istotnym problemem jest także brak wiedzy na temat tego jak i gdzie korzystać z pomocy. Dlatego istotne jest aby władze samorządowe organizowały szkolenia i centra informacyjne, gdzie wyjaśniano by jak zwiększyć konkurencyjność firmy, jakie będą regulacje dotyczące zamówień publicznych dla sektora małych i średnich przedsiębiorstw, jak wypełniać wnioski o dotacje z unijnych funduszy, co się zmieni a co nie w prawie gospodarczym a także jakie korzyści i zagrożenia mogą spotkać małe i średnie przedsiębiorstwa po wejściu do Unii Europejskiej.

Maria Bucka

**DILEMMAS OF DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM-SIZED
ENTERPRISES EXAMPLE OF THE OPOLE REGION IN 1996-2000**

The article is focussed on development of the sector of small and medium-sized enterprises in the Opole Region over the years 1996-2000. The author discusses the role and importance of a policy pursued by the local authority towards small and medium-sized enterprises: creation of conditions for development of entrepreneurship, improved SME competitiveness, creation of favourable conditions for launching export-oriented activity. There are also presented entrepreneurship support instruments in local communities with a special emphasis laid on public assistance.